

Ko nozīmē „nabadzība” un „sociālā atstumtība”?

Pēdējā gada laikā vārdu „nabadzība” dzirdam aizvien biežāk. Šīs problēmas aktualitāti akcentē ne tikai sociālekonomiskā situācija valstī, Eiropā un pasaulē kopumā, bet arī tas, ka 2010.gads Eiropā ir pasludināts par gadu cīņai pret nabadzību un sociālo atstumtību.

Tomēr nereti rodas jautājums, vai mums visiem ir vienāda izpratne par to, kas ir nabadzība, un vai ir svarīgi, lai mēs ar to saprotam vienu un to pašu? Vēl viens termins, kurš tiek bieži lietots un saistīts ar nabadzību, ir „sociālā atstumtība”. Šajā pirmajā tematiskajā rakstā īsumā arī aplūkosim „nabadzības” un „sociālās atstumtības” jēdzienus.

Nabadzība

Izprast un definēt nabadzību ir mēģinājuši daudzi, tomēr zinātnieki vēl joprojām nav vienojušies par vienu, vispāratzītu definīciju un vienotiem nabadzības noteikšanas kritērijiem. Pēc vispārīgās klasifikācijas nabadzības definīcijas var iedalīt trīs grupās: (1) *absolūtā nabadzība*, (2) *relatīvā nabadzība* un (3) *subjektīvā nabadzība*¹.

Absolūtā nabadzība ir tad, kad cilvēkam trūkst minimālie resursi pamatvajadzību apmierināšanai. Piemēram, cilvēks cieš badu, viņam nav apģērba, nav pajumtes u.tml. Absolūtā nabadzība pamatā balstās uz iztikas minimuma jēdzienu jeb tas ir preču un pakalpojumu grozs, ko uzskata par nepieciešamu atsevišķa indivīda vai ģimenes fizisko vajadzību apmierināšanai. Tomēr šeit parādās vairāki atklāti jautājumi – ko mēs pieskaitām pie pamatvajadzībām, kāds ir valstī vispārpieņemtais minimālais dzīves līmenis u.tml.

Latvijā absolūtās nabadzības jēdzienam atbilst LR Centrālās statistikas pārvaldes regulāri aprēķinātā pilna iztikas minimuma patēriņa groza vērtība naudas izteiksmē vienam iedzīvotājam. Jāatzīmē, ka šajā grozā ietvertās normas ir novecojušas, tāpēc šo datu izmantošana jaunas likumdošanas izstrādē vai esošo tiesību aktu grozījumu veikšanai nav adekvāta.

Relatīvā nabadzība ir tad, kad cilvēka ienākumi un resursi ir tik nepietiekami, ka tiek liegts dzīves līmenis, kāds ir pieņemts sabiedrībā, kurā cilvēks dzīvo. Piemēram, cilvēkam ir pastāvīgas grūtības samaksāt izdevumus par mājokli, saņemt nepieciešamos veselības pakalpojumus, mācīties, cilvēkam trūkst informācijas par viņam nepieciešamajiem pakalpojumiem (kādi ir šie pakalpojumi, kur tos var saņemt, kādā veidā var pieteikties u.tml.), ir liegtas iespējas pavadīt brīvo laiku (aiziet uz kino, satikties ar draugiem) u.tml. Salīdzinājumā ar absolūto nabadzību šeit nav noteiktas pamatvajadzības, bet tiek izvērtēti indivīda, ģimeņu jeb mājsaimniecību ienākumi, kas tiek salīdzināti ar pārējo sabiedrības locekļu ienākumiem.

👉 2009. gadā Latvijā bija 120 314 trūcīgas personas jeb 5,3% no iedzīvotāju skaita

Latvijā relatīvās nabadzības definīcijai atbilst trūcīgas personas statusam atbilstošs ienākumu līmenis mēnesī, kuru aprēķina kā pusi no attiecīgā gada 1.janvārī spēkā esošās minimālās darba algas mēnesī (2010.gadā – 90 lati mēnesī). Personām, kuras atbilst trūcīgas personas statusam, normatīvajos aktos ir noteiktas tiesības vairākus nepieciešamos pakalpojumus saņemt bez maksas vai par samazinātu maksu (piemēram, pacienta iemaksa, saņemot ambulatoro vai stacionāro veselības aprūpi; bezmaksas juridiskā palīdzība u.c.).

Lai salīdzinātu nabadzības situācijas Eiropas Savienības (ES) dalībvalstīs, relatīvo nabadzību mēra arī Eiropas Kopienų Statistikas birojs EUROSTAT. EUROSTAT relatīvo nabadzību aprēķina savādāk nekā Latvijā un pārējās ES dalībvalstīs, t.i., nabadzības riska sliekšnis ir 60% no mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu mediānas pārrēķinātas uz ekvivalento patērētāju.

¹„Sociālā darba terminoloģijas vārdnīca”, SDSPA, „Attīstība”, 2000.

👉 2008.gadā nabadzības riska sliekšnis vienas personas mājsaimniecībai Latvijā bija 191 lats mēnesī. 2008.gadā 26% Latvijas iedzīvotāji dzīvoja zem šī nabadzības riska sliekšņa.

Jāatzīmē, ka šie nabadzības riska sliekšņi katrā ES dalībvalstī ir atšķirīgi, jo iedzīvotāju ienākumi atšķiras no valsts uz valsti. Piemēram, Nīderlandē cilvēks būs nabadzības riskam pakļauts, ja saņems mazāk par 685 latiem mēnesī, bet Slovākijā – 168 latus mēnesī.

Subjektīvā nabadzība ir pašu cilvēku uztvere par savu dzīves līmeni un situāciju. Subjektīvās nabadzības izpēte parasti tiek veikta ar aptauju palīdzību, kur tiek uzdoti dažādi jautājumi par nabadzību, piemēram, vai uzskatāt, ka nabadzība valstī ir/nav izplatīta, kādi ir galvenie nabadzības iemesli (bezdarbs, zemie ienākumi u.tml.), kuras iedzīvotāju grupas ir nabadzības riskam visvairāk pakļautas, kā jūs vērtējat savu materiālo situāciju u.tml. Sabiedriskās domas aptaujas veic gan Latvijas, gan ES institūcijas.

Sociālā atstumtība

Sociālā atstumtība ir plašāks jēdziens nekā nabadzība, jo tā aptver ne tikai ienākumu nepietiekamību, tomēr nabadzība ir sociālās atstumtības galvenais cēlonis. Sociāli atstumts cilvēks nespēj piekļūt pakalpojumiem un precēm, nespēj īstenot savas tiesības un izmantot iespējas, jo pastāv šķēršļi, kas to liedz (vides nepieejamība, sabiedrības aizspriedumi, atkarība no psihoaktīvajām vielām, vardarbība, zemi ienākumi u.c.). Piemēram, cilvēkam ar kustību traucējumiem ir vēlēšanās, zināšanas un prasmes, lai veiktu konkrētu darbu, taču sabiedrībā pastāvošie aizspriedumi jeb stereotipi, kā arī vides nepieejamība ir šķēršļi, kas traucē šiem cilvēkiem integrēties darba tirgū; vai, piemēram, viens no vecākiem cieš no atkarībām (piemēram, alkohola), kas ietekmē ne vien šī cilvēka darba spējas, bet arī attiecības ar cilvēkiem ārpus ģimenes loka un ģimenes locekļiem, kā rezultātā cieš ne tikai cilvēks pats, bet arī viņa sieva/vīrs, bērni, vecāki, kolēģi, draugi.

Latvijā sociālās atstumtības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas ir šādas:

- pensijas vecuma personas (īpaši sievietes un vienuļi pensionāri);
- pirmspensijas vecuma personas;
- daudzbērnu un nepilnās ģimenes;
- bērni;
- invalīdi un personas ar funkcionāliem traucējumiem;
- bezdarbnieki (īpaši ilgstošie bezdarbnieki);
- bezpajumtnieki;
- romi;
- ieslodzītie un no ieslodzījuma vietām atbrīvotās personas;
- cilvēku tirdzniecības upuri;
- no psihoaktīvām vielām (alkohola, narkotiskajām, toksiskajām vai citām apreibinošām vielām) atkarīgās personas;
- personas ar nepietiekošām, zemām vai darba tirgum neatbilstošām zināšanām un prasmēm;
- trūcīgās personas.

Pēc terminu „nabadzība” un „sociālā atstumtība” aplūkošanas, atgriežamies pie jautājuma, vai mums visiem ir vienāda izpratne par to, kas ir nabadzība un sociālā atstumtība, un vai ir svarīgi, lai mēs ar to saprotam vienu un to pašu. Tas ir būtiski, jo nabadzība un sociālā atstumtība ir sekas, ko radījusi vēsturisko, politisko, ekonomisko, tiesisko, individuālo, sociālo u.c. procesu attīstība. Ir svarīgi ne tikai strādāt ar šo procesu radītajām sekām, bet arī analizēt tās cēloņus un meklēt risinājumus to novēršanai. Tikai cīnoties pret nabadzību un sociālo atstumtību jeb īstenojot pasākumus seku novēršanai, vienlaicīgi nerisinot ar šo problēmu cēloņiem saistītos jautājumus, nabadzība un sociālā atstumtība tikai pieaugs.

Šis ir pirmais tematiskais raksts, kas tapis Eiropas gada cīņai pret nabadzību un sociālo atstumtību (2010) ietvaros. Nākamajos rakstos mēs runāsim jau par praktiskiem ar nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanu saistītiem jautājumiem.